Коренєва О.Г.
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Концептуальні основи використання комплексної звітності з метою формування додаткового інформаційного обгрунтування прийняття рішення щодо злиття або приєднання банків

Посилення кризових явищ вплинуло на зростання актуалізації необхідності вирішення питання якості активів та капіталізації банківської системи. Відповідно, це вимагає активізації процесів концентрації капіталу в банківському секторі шляхом реорганізації, що призвело до звернення уваги на означені процеси, пошук нових шляхів і способів подолання негативних тенденцій в економіці і, зокрема, в банківській сфері. Банківський сектор України залишається дуже фрагментованим. На кінець першого кварталу 2014 року найбільшим десяти банкам належить 55% активів, що є низьким показником у порівнянні з іншими країнами регіону, де середнє значення даного показника становить 74%. В Україні значна фрагментація призвела до існування ринкової ніші зі 160 банків, кожен з яких має частку активів не більше 1%, які разом займають 28% ринку [1]. Такі банки часто залежать від кількох крупних клієнтів, що мають одного власника із банком, що обумовлює значно вищий ризик банкрутства. Одним з найбільш поширених шляхів підвищення капіталізації банківської системи та, як наслідок, підвищення її стійкості, виступають процеси злиття і приєднання. Національний банк України визначає необхідність законодавчих ініціатив спрощення та стимулювання порядку консолідації банківського капіталу, у т.ч. проблемних банків.

Необхідно підкреслити, що відповідно до концепції реформування банківської системи України, Національний банк України ініціював збільшення нормативу мінімального регулятивного капіталу до 500 млн. грн. до 2018 року

та до 750 млн. грн. до 2020 року. При цьому в якості найбільш пріоритетного механізму капіталізації розглядаються злиття та поглинання банків. В свою чергу, прийняття постанови Правління Національного банку України № 464 від 06.08.2014 року «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» [2], зобов'язує банки поступово привести статутний капітал до розміру, не меншого, ніж 500 мільйонів гривень – до 11 липня 2024 року.

Проблематика розвитку процесів злиттів та поглинань банків знайшла своє відображення у працях провідних вітчизняних економістів і фінансистів: З. Васильченко, О. Барановського, О. Дзюблюка, О. Колодізєва, І. Зарицької, І. Лютого, В. Міщенка, В. Коваленко, С. Башлая, С. Науменкової, Т. Кубах, П. Чурило, О. Скоробогач. Н. Радової. Питання консолідації банківського капіталу через реорганізацію його структури та визначення дій і ролі учасників цих процесів висвітлювали в зарубіжній науковій літературі: Д. Бішоп, Ф. Еванс, Дж. Галпін, П. Гохан, Д. Депамфілис, Ф. Крюгер, Г. Мінз, П. Моросини, С. Рід, Р. Ролл, У. Стеджер та ін.

Глобалізаційні процеси визначають основні принципи зовнішнього розвитку банків через орієнтацію на фінансову експансію і зростання шляхом злиття, поглинання, створення бізнес-альянсів та інших способів реструктуризації. В той же час, розвиток банківського ринку злиття та поглинання визначається макроекономічною ситуацією, рівнем розвитку і станом національної економіки, тому важливо враховувати, що політико-економічна ситуація, яка склалася на даний час в Україні значно звужує можливості використання зовнішнього фінансування, запропонованого іноземними фінансовими інститутами.

Національний банк України ініціює приведення законодавства щодо процесів злиття і поглинання банків до найкращих практик Європейського Союзу, що дозволить швидше провести процес консолідації банків та знизить негативний вплив на їх ефективність [1].

Планування злиття і поглинання банків вимагає:

– здійснити аналіз вихідних показників банків-учасників;

– ухвалити рішення про підготовку програми залучення консультантів;

– обрати способів злиття чи поглинання банків;

– розробити стратегію і тактику розвитку об'єднаного банку;

– визначитися щодо доцільності залучення аутсорсингу;

– сформувати команду працівників-учасників процесів злиття і поглинання;

– визначити посттрансформаційні заходи розвитку новоствореного банку.

Навіть при високому рівні стратегічного планування та аналізу процесу об'єднання банків дана процедура пов'язана з певними ризиками.

Насамперед, достатньо поширеним у світі, в тому числі і в Україні, є помилкове визначення ціни угоди, що несе за собою фінансовий ризик переплати або недоотримання прибутку. Досить часто має місце завищена ціна продажу банку, яка не характеризує реальну оцінку даної установи. У результаті цього банк-покупець поглинає банк з поганою якістю активів. Визначення реальної якості активів в фінансовій звітності українських банків є найактуальнішою потребою для оцінки та визначення шляхів стабілізації становища у банківському секторі. Згідно з меморандумом, підписаним з Міжнародним валютним фондом, провідними аудиторськими компаніями будуть проведені діагностичні обстеження щодо якості активів та стрес тестування усіх банків [1], але на сьогодні можлива ситуація, коли неякісна звітність призводить до того, що відсутня прозорість угод і корпоративного управління. Все це ускладнює можливість укладання цих угод.

Особливого значення надання об'єктивної інформації про облік процесів злиття та поглинання всім користувачам інформації набуває за умов необхідності формування фінансової звітності за вимогами МСФЗ.

Консолідована фінансова звітність дає змогу представити потенційним інвесторам цілісну картину, яка свідчить про фінансовий потенціал бізнесу в цілому та інвестиційні перспективи.

Відповідно до Додатка А МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»:

консолідована фінансова звітність (consolidated financial statements) – це фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств подаються як такі, що належать єдиному економічному суб'єкту господарювання [3].

Загальні теоретичні підходи та проблематику формування консолідованої фінансової звітності досліджували такі вітчизняні вчені: М.П. Лучко, Я.В. Голубка, В.П. Онищенко, В.М. Костюченко, С.Ф. Голов, Г. Мельник, Р. Коршикова, І.В. Семчук, Г. Уманців, Л.В. Чижевська, І. Губіна, Я.В. Шеверя, В. Зоріна, Н.О. Литвиненко та ін.

Економічну необхідність складання консолідованої фінансової звітності визначає концепція збереження капіталу, яка обумовлює мету - відобразити реальний приріст капіталу власника та виокремити результати операцій між підконтрольними установами.

Розглядаючи формування консолідованої фінансової звітності можливо умовно виокремити такі етапи:

- визначення вартості відшкодування, що сплачена за компанію, що придбається, та структури групи;
- коригування даних звіту про фінансовий стан дочірньої компанії на дату придбання;
- формування консолідованого звіту про фінансовий на дату злиття (об’єднання) бізнесу;
- формування консолідованої фінансової звітності на звітну дату.

Але, складання консолідованої фінансової звітності передбачає включення до периметру консолідації лише тих компаній, взаємозв’язки між якими юридично оформлені.

Відповідно до МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» - обєднання бізнесу (business combination) - операція чи інша подія, в якій покупець отримує контроль за одним або кількома бізнесами. Операції, що їх іноді називають

"істинними злиттями" або "злиттями рівних", також є об'єднанням бізнесу в тому значенні, в якому цей термін вжито в цьому МСФЗ [4].

Даний стандарт регламентує, що суб'єкт господарювання обліковує кожне об'єднання бізнесу із застосуванням методу придбання, використання якого вимагає:

- визначення покупця;

- визначення дати придбання;

- визнання та оцінку ідентифікованих придбаних активів, прийнятих зобов'язань та будь-якої неконтрольованої частки в об'єкті придбання;

- визнання та оцінки гудвілу чи прибутку від вигідної покупки.

В свою чергу, МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» визначає покупця – як суб'єкт господарювання, який отримує контроль над об'єктом придбання.

Положення стандарту обумовлюють оцінку ідентифікованих придбаних активів та прийнятих зобов'язаннь за їхньою справедливою вартістю на дату придбання.

В стандарті зазначено, що покупець визначає дату придбання, яка є датою, на яку він отримує контроль за об'єктом придбання, тобто необхідно чітко визначити чи має банківська установа умови, що характеризують контроль.

Якщо аналізувати, то визначення контролю, що надає МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» - контроль (control) - повноваження управляти фінансовими та операційними політиками суб'єкта господарювання з метою одержання вигід від його діяльності.

МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» деталізує визначення контролю і стверджує, що інвестор контролює об'єкт інвестування тоді і лише тоді, коли інвестор має все перелічене далі:

- владні повноваження щодо об'єкта інвестування;

- зазнає ризиків або має права щодо змінних результатів діяльності об'єкта інвестування;

- здатність використовувати свої владні повноваження щодо об'єкта інвестування з метою впливу на результати інвестора [3].

Міжнародні стандарти фінансової звітності датою, на яку покупець отримує контроль за об'єктом придбання, визначають дату, на яку покупець юридично передає компенсацію, купує активи та приймає зобов'язання об'єкта придбання [4].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що чинні міжнародні стандарти фінансової звітності не регулюють складання консолідованої фінансової звітності для груп компаній, в структурі яких відсутня юридично оформлена материнська компанія. Тобто, якщо злиття або приєднання юридично не оформлено, вважається, що група компаній має непрозору структуру, материнську компанію виділити неможливо і складання консолідованої фінансової звітності щодо даних компаній є неможливим.

Що ж робити, якщо банк лише на етапі прийняття рішення щодо злиття або приєднання. Тобто, зрозуміло, що по суті для нього неможливо формувати консолідовану фінансову звітність згідно МСФЗ.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» визначає, в ситуації, коли немає МСФЗ, який конкретно застосовується до операції, іншої події або умови, управлінський персонал має застосовувати судження під час розробки та застосування облікової політики, щоб інформація була:

а) доречною для потреб користувачів з прийняття економічних рішень;

б) достовірною, тому значенні, що фінансова звітність:

- подає достовірно фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання;

- відображає економічну сутність операцій, інших подій або умов, а не лише юридичну форму;

- є нейтральною, тобто вільною від упереджень;

- є обачливою;

- є повною в усіх суттєвих аспектах.

Під час здійснення такого судження, управлінський персонал має посилатися на прийнятність наведених далі джерел та враховувати їх у низхідному порядку:

а) вимоги в МСФЗ, у яких ідеться про подібні та пов'язані з ними питання;

б) визначення, критерії визнання та концепції оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат у Концептуальній основі [5].

До того ж п.12 МСБО 8 визначає, що під час здійснення професійного судження, управлінський персонал має враховувати найостанніші положення інших органів, що розробляють та затверджують стандарти, які застосовують подібну концептуальну основу для розробки стандартів, іншу професійну літературу з обліку та прийняті галузеві практики, тією мірою, якою вони не суперечать попереднім джерелам [5].

С. Модеров пропонує інформацію щодо такої сукупності компаній комбінувати складаючи відповідну комбіновану фінансову звітність [6].

І. Пономаренко комбіновану фінансову звітність визначає, як фінансову звітність, в якій сукупно представляються дані щодо активів, зобов’язань та результатів фінансової діяльності всіх компаній групи [7].

МСФЗ не містять чітких рекомендацій і чітко не визначають поняття комбінованої фінансової звітності, лише в МСФЗ для малих та середніх підприємств п. 9.28 визначає зведені фінансові звіти – як єдиний комплекс фінансових звітів двох чи більше підприємств, яких контролює один інвестор [8] . В цьому стандарті зазначено, що при складанні такої звітності внутрішньо-групові операції та прибутки або збитки, що виникли у результаті таких операцій, виключаються; принциповим є те, що для подібних операцій та інших подій за схожих обставин повинна застосовуватися єдина облікова політика [8].

Більш конкретизовано можливість складання комбінованої фінансової звітності висвітлюється GAAP США. Віповідно до яких комбінувати можна будь-які компанії, навіть якщо вони не пов’язані між собою.

Тобто, однозначно, можливо комбіновану звітність скласти перед капітальною угодою злиття двох компаній, щоб передбачити як будуть виглядати показники консолідованої звітності після операційного злиття чи поглинання.

Використання комбінованої звітності з метою формування додаткового інформаційного обгрунтування прийняття рішення щодо злиття або приєднання банків обґрунтовано такими чинниками:

- комбінована фінансова звітність може бути прийнята за основу для обгрунтування прийняття управлінських рішень за умов відсутності можливості складання консолідованої звітності;
- складання комбінованої фінансової звітності є ефективним інструментом аналізу внутрішньо групових ризиків;
- індивідуальна звітність не розкриває окремих бізнес напрямків чи процесів в середині групи, що можливо визначити в комбінованій фінансовій звітності;
- комбінована фінансова звітність дозволяє перспективно проаналізувати переваги чи недоліки реорганізації шляхом потенційного злиття чи поглинання.

Необхідно підкреслити, що складаючи як консолідовану так і комбінованову фінансову звітність використовують історичну фінансову інформацію минулих періодів, принципи комбінування фактично збігаються з принципами консолідації, але суттєво відмінним між ними є взаємне елімінування інвестицій у дочірні компанії та статутних (акціонерних) капіталів дочірніх компаній (таблиця 1).

Таблиця 1 – Основні принципи складання комбінованої та консолідованої фінансової звітності у порівнянні

№	Судження	Комбінована фінансова звітність	Консолідована фінансова звітність
1	Визначення	Периметр групи залежить від	До консолідованої

	периметру групи	мети складання звітності та визначається укладачами звітності	звітності включаються дані про діяльність компаній (периметр групи), які юридично контролюються материнської компанією (та її дочірніми підрозділами)
2	Принципи визначення капіталу	Материнської компанії не існує, тому на практиці статутний капітал представляє собою суму всіх компаній, що комбінуються	Статутний капітал відповідає статутному капіталу материнської компанії
3	Принципи балансових оцінок активів та зобов'язань	Відповідно до облікової політики банку	

Отже, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що використання комбінованої фінансової звітності для банків в Україні є реальним.

Доцільність складання комбінованої фінансової звітності обумовлена можливостями формування інформаційної бази для прогнозування показників майбутньої фінансової звітності як результату операції злиття чи поглинання.

В умовах загострення кризових явищ, які актуалізують активізацію процесів концентрації капіталу в банківському секторі шляхом реорганізації, це дозволяє формувати додаткове інформаційне обгрунтування прийняття рішення щодо злиття або приєднання банків.

Список використаних джерел:

1. Концепція реформування банківської системи України / Режим доступу : http://www.nabu.com.ua/
2. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2014 № 464 - Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=8921696

3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/file/link/364288/file/IFRS10.pdf
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу» [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/document/92415/%EF%BF%BD%EF%BF%BD%EF%BF%BD%C3%87_3.pdf
5. Міжнародний стандарт бухгалерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки [Електронний ресурс] / Режим доступу : http:// www.minfin.gov.ua/ document/ 237457/19_IAS8_IFRS_2009_GVT.pdf
6. Модеров С. Комбинированная финансовая отчетность: миф или реальность? / С. Модеров // Учет и аудит Казахстана. - 2011. - № 5. - С. 6-13.
7. Пономаренко І. Комбінована фінансова звітність: рух у майбутнє / І. Пономаренко // [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.cib-audit.com/press-center/novosti/kombinovana-finansova-zvtnist-ruh-u-maybutnie
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_063

Коренєва, О. Г. Концептуальні основи використання комплексної звітності з метою формування додаткового і нформаційного обгрунтування прийняття рішення щодо злиття або приєднання банків / О. Г. Коренєва // Діяльність банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку України : монографія / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса : Видавництво «Атлант», 2014. – С. 278-286.